

ԿԵՆՅԱՂՕԳՈՒՏ ԲԱՆՔ

ԿԱՐԺԻՔ ՄԱՐԿՈՅ.

Կարծիք զգացումն է իրաց :

Ապա ուրեմն կարծիք հարկաւ անսպառ են եւ ներհական . քանզի չիք ինչ այնպէս զանազանեալ եւ փոփոխական իբրեւ զգացմունս մարդոյ :

Ասի՛ր՝ քե՛ առական իմաստութիւն է ազգաց :

Բայց զոր առակ չունիցի եւ զիւր կողմն ընդդիմական, եւ զոր առած իցէ միշտ ճշմարիտ ի հինգ հարիւր ամաց հետէ : — Եւ զինչ ասեմ ի հինգ հարիւր ամաց հետէ, այլ ի նմին իսկ դարու, եւ ի նմին ժողովրդեան, որպիսի ծանօթութիւնք զիրաց, եւ որպիսի փոփոխութիւն սկզբանց, զաղափարաց, եւ զործոց չտեսանիցի :

Ոչ իսկութիւն եւ ոչ բնութիւն իրաց է որ շարժեզմարդ եւ ազգի ի հոգեւոջանդ նորա, այլ կարծիք : « Մարդիկ տանջին ի կարծեաց իւրեանց որ զայլ եւ այլ իրաց, եւ ոչ երբ ի նոյն իսկ իրաց . » ասէ հին առակն Յունաց :

Յայսմանէ առեալ ուրումն յարդի իմաստասիրաց, ի վերայ բերէ քե՛ « ճաշակ բարեաց եւ չարեաց կախի գկարծեացն զոր ունիմք զայնցանէ :

Երբ չարիք որ հասանեն մեզ՝ ի կարծեաց մերոց իցեն, ապա յիշխանութեան մերում իցէ արհամարհել զնոսին, կամ դարձուցանել ի բարին : »

Յգուտ մեծ էր արդեօք՝ ի մխիբարութիւն մարդկային բշուառութեան՝ երբ մարք էր հաստատել ի միտս մարդկան զայս ճշմարտութիւն :

Կարծիք մարդոյ են որ սահմանեն զարժես իրաց. ոչ միայն չխորհին մարդիկ քաջ կշռել զարժեսն, այլ եւ ոչ խորհին զհանգամանաց եւ զպիտանութենէ նոցին. գկարծիս իւրեանց տան ի զինս իրաց եւ զնեն զնոսին, որպէս քե՛ այն իցէ զին իսկութեան նոցին. եւ զին կոչեն՝ ոչ զայն ինչ զոր իրն արժիցէ, այլ զոր ինքեանք կարծեն :

Երբ ճշմարիտ է, քե՛ արժէք իրաց գկարծեաց կախին, ապա յայտնի է քե՛ չիք ինչ ճշմարիտ վասն մարդոյ, երբ ոչ որ ինչ յառաջ զայ ի զգայութեանց նորա :

Տեսանի զանազանութիւն իրաց եւ ներհակութիւն կարծեաց ի մարդիկ. զի ոչ գոյ ինչ, յոր միաբան իցեն նոքա առհասարակ, որով յայտ է քե՛ այլ եւ այլ իրք խառն մտանեն ի նոսա՝ ըստ հաճոյից կամաց եւ ըստ խառնուածոց :

Չայն զոր ինչ կարծէ ոք՝ չկարէ տալ կարծել

ընկերի իւրում, այլ որ զարմանալին է, զոր ինչ կարծէ ոք այսօր հաստատութեամբ՝ չկարէ երաշխաւորել քե՛ կարծեսցէ նոյնպէս եւ ի վաղիւ. եւ յիւրաի, զի այլ ազգ կարծեսցէ նա զայն յայում նուազի : Քանզի այլ եւ այլ իրք զայն տեղի՝ եւ զայն ճաշակ եւ զգոյն ունին ի մարդիկ, զոր տայ նոցա ներքին տրամադրութիւն հոգեւոյ նոցին. ըստ առածին. « Ամենայն ինչ սուրբ է սրբոց, եւ պիղծ պղծոց : »

Բազում այն է՝ զի առ գոռոզութեան, քան քե՛ առ պակասութեան մտաց հակառակին մարդիկ այնչափ յամառութեամբ կարծեաց հասարակաց :

Դիցուք քե՛ արք երկու հային ի նոյն ինչ, մին ի նոցանէ տեսանէ զայն սպիտակ եւ միւսն սեւաւ. անհանդիմութիւն յիրսդ. ուր իցէ ճշմարտութիւն : Հաւանականաբար ի միումն յերկուց այտի, այլ զիւրոյ պարտ իցէ որոշել զճշմարտութիւն եւ ստուգել : Երբ բողջին վկայութիւնքն հակառակք միմեանց, այսինքն երկու զանազան զգացմունք, զիւրոյ վերջ լիցի հակառակութեանն : Յայտ իսկ է զի մին յերկուց անտի հակառակորդաց յարիցէ ի վերայ ընկերին :

Ապա պէտք են անդ հարկաւ միջնորդութեան. պէտք են զի այլ մարդիկ զայցեն եւ միաբանեսցին ասել՝ քե՛ այն ինչ սպիտակ է կամ սեւաւ. յայնժամ ի հասարակաց եւ ի միաձայն վկայութեանց անտի երեւեսցի ճշմարտութիւնն :

Չհետ զայ իրացս տրամաբանօրէն՝ քե՛ անհատական զգացումն կարէ գտանել զճշմարտութիւն. բայց հասարակաց զգացումն միայն կարէ ապացուցանել զայն :

Գոյ ի մարդումս աւելի կամ պակաս ճշմարիտ զգացումն իրաց, եւ կարէ արտայայտել զայն. մարդկութիւն միայն է որ վերածէ զայն ի ձեւ ստուգութեան :

Եւ այլ ազգ եւս. չիք ճշմարտութիւն վասն մարդոյ, երբ ոչ այն որ յառաջ զայ ոչ ի զգայութենէ նորա, այլ ի վկայութենէ հասարակաց, ի զգացմանէ այլոց ի մարդկանէ եւ յընդհանուր միաբանութենէ : « Չայն բազմաց՝ ձայն Աստուծոյ : »

Որովհետեւ միտք մարդոյ յորժամ առանձինն զործիցէ, միապէս կարող է ըմբռնել զճշմարտութիւն կամ զմոլորութիւն, արդարութիւն եւ իմաստութիւն է միանգամայն՝ յարգել զանհատական կարծիս, բայց չվստանել յայն : Վասն որոյ պարտ

է տալ այսպիսի կարծեաց ազատութիւն ծագելոյ, եւ կարգել միանգամայն իշխանութիւն ինչ որ ստուգեսցէ քէ այս ինչ ճշմարիտ է, կամ սուտ : Ազատութիւն յայտնելոյ զկարծիս անձին, այս իրաւունք են անհատի. ազատութիւն դատելոյ զստանձին կարծիս՝ իրաւունք են ընկերութեան :

Երկօքին իրաւունքս համաձայնք են եւ ոչ բշխամիք. ապար վնասէ միոյն, վնասէ եւ միւսոյն :

Խնդիր է արդ երբ որ իցէ լաւագոյն յեղանակ ի գործ դնելոյ զկրկին իրաւունս զայսոսիկ յապահովելոյ զազատութիւն անհատական կարծեաց, եւ յաղթական առնելոյ զիշխանութիւն հասարակաց կարծեաց : Կարօտի խնդիրս այլոց եւս բանից բազմաց զազատութենէ եւ զիշխանութենէ :

Ընդէր բազմութեան հետեւիցին մարդիկ. իցէ քէ վասն այնորիկ զի ունի առաւել իրաւունս. ոչ, այլ առաւել ինչ գորութիւն : Ընդէր հին օրինաց եւ հին կարծեաց հետեւին մարդիկ. միքէ զի այնք առաւել ողջամիտք իցեն. ոչ, այլ զի միակք են եւ բառնան ի միջոյ զպատճառս զանազանութեանց :

Կարծիք ժողովրդեան առհասարակ ողջամիտք են, եւ ժողովուրդն ոչ այնպէս անպիտան է որպէս կարծի. ապա կարծիք որ եղծանէ զկարծիս ժողովրդեան՝ ինքն եղծցի :

ՍԱՐԳԻՍ Վ. ՓԷՌԴՈՐԵԱՆ :

ՕՊՐ՝ այն կազային հոսանքիւրն է, որ Երկրագնդին բոլորտիբը պատած է, եւ կկոչուի մընտրորտ կամ օդոյորտ : Օդը բարակ խաւ կամ կարգ մը ճեւացուցած ժամանակը անգոյն է. բայց երբոր վրայէ վրայ խաւ ի խաւ կամ կարգ կարգ դիզուած երեւի՝ գեղեցիկ կապոյտ գոյն մը կառնու. եւ ինքը կկազմէ այն երկընթի կապուտակը, յորոյ վերայ աստեղը կշողոզան, եւ ուամիկը կարծէ քէ երկնային կամար է :

Երկրագնդոյս չորս դիւն տարածուած այս կազային զանգուածը՝ բնական երեւութից մեծ մասին պատճառն է : Անհուն բնաւորածարան մի է օդը, յորում անդադար բազմատեսակ բնաւորածական հրաշալի գործողութիւններ, խառնուրդներ ու բաղադրութիւններ կըլլան : Այս ամենամաւոյ ընդունարանը՝ երկրիս ջրերը գոյորշոյ ճեւով յինքն ամփոփելէն յետոյ՝ զանոնք կտանի լեռներու ծայրերը կրակէ, ուստի գետահետեալ վար կիջնեն ուղիսօրէն : Հեռու տեղեր

կառնու կտանի օդը բուսոց արգասաբեր փոշին կամ սերմունքն, ու կենդանեաց շատերուն հաւկիբը : Միով բանիս, տնկերու աճելուն ու մեծնալուն եւ կենդանեաց շնչառութեան՝ որով եւ ապրելուն միակ պատճառ է օդը :

Յաւիտենիցն անդ եւ ի մեծ գործարան Փոփոխութիւն բիւր կըրելով յարածամ, Ընդունարան ինք շընչութեանց այնքանեաց Բնութիւն՝ բորէ. լուծէ խառնէ ընդ միմեանց. Քակտեալ, կազմէ, ձուլէ խրոնէ դնէ ի կարգ Չանքիս մարմինսդ ո մի զմիով խառնաժառք, Ոմանք առկալս, այլք զահալէժ մըրկալից : Ըզըրժըմբոց լուծումն առնէ եւ զաղից, Ըզպատութեանցն երեց ըզգոյս վերառնու Պըտոյոցն ըզսերմ եւ գկենդանեաց զածեալ ձու. Նոցուն զըսկիզբ բուն եւ վերջին զարգասիս, եւ զկեանս եւ մահ եւ բոց ըզհրոյ եւ զալիս. եւ վերածնէ աշխարհս ի մեծ յայս վընիս :

Օդը հոտ ու համ չունի. մէկ լիտր օդը՝ ցրտութեան գրոյի աստիճանին եւ 0,76 ճնշման տակ կկշռէ 1 կրամ եւ 29 հարիւրորդակրամ, այսինքն 1 տրամի չափ :

Երկար ժամանակ օդը անկշռելի տարր կկարծուէր. Եօրենէտասներորդ դարուն սկզբէն ի վեր է որ Երկրագրեմոին չորս դիւն պատած օդը կըցան կշռել եւ ծանրութեանը չափն առնուի :

Եղեգնիկով մը ջուր ծծել խմելը տղայական խաղալիք մի է. սակայն այս տղայական խաղով հնարուած է ջրհանի (բուլումպա) օգտակար գիւտը : Ջրհանը ըսածը գլխաւորաբար խողովակ մի է, որոյ մէկ ծայրը ջրին մէջ մտած է, եւ միւսը գործի մը ունի որ մեջէն օդը կպարպէ, ինչպէս որ Էղեգնիկին օդը կպարպէմք՝ ծայրէն ծծելով. ուստի այսպէս երէ խողովակի մեջի օդը լաւաբարպուած է, ջուրը կընայ մեջէն 10 մէրը գետնէ վեր բարձրանալ : Օդոյն ծանրութիւնը գտաւ 1640ին Գալիլէոս խալալացի բնագետը երբոր կփնտռէր քէ ինչո՞ւ համար օդը պարպուած ջրհաններու խողովակին մէջ ջուրը միշտ նոյն բարձրութեամբ վեր կելլէ, այսինքն զրաի երեսն գրեթէ 10 մէրը եւ 50 հարիւրամէրը բարձր. եւ մտածեց քէ այս երեւութիւն պատճառ օդոյն ծանրութիւնն է, որ հեղանիւրին երեսին վրայ ծանրանալով՝ կստիպէ զայն ջրհանին խողովակին մէջ բարձրանալու, մինչեւ որ ջրոյն կշիւը օդոյն կշռոյն հաւասարի :

Իւր աշակերտը Թորիչէլլի, ուզեց իմանալ քէ ջրէ տարբեր խտութիւն ունեցող հեղանիւրոյն վրայ ինչ ազդեցութիւն ունի այս պատճառը : Փորձի համար սնդիկ առաւ՝ որ ջրէն տասնըջորս անգամ աւելի ծանր է. քէոր Գալիլէոսին ջրոյն ջրհանին մէջ բարձրանալուն տուած մեկնութիւնը ստոյգ էր, զատարկութեան մէջ սնդիկը տասնըջորս անգամ քիչ պիտի բարձրանար :